

KRING STATSUNIVERSI-
TETET

Av professor Ragnar Granit

Gryningen av Finlands akademiska liv är bestämd, såsom en soluppgång, till dag och timme. Den 15 juli år 1640 klockan 7 på morgonen fylkade sig en procession av Åbo stads förnämsta män kring generalguvernören Per Brahe på borggården till Åbo slott. Därifrån vandrade man ned till ett fartyg i hamnen och lät sig föras uppför Aura å till själva staden för att från åstranden i samma ordning bege sig till invigningsfesten i Akademiens byggnad. Edelfelts pensel har förevigat detta ögonblick i en genial komposition i Helsingfors universitets aula, sönderbombad av ryssarna strax efter det att detta nedskrivits.

”Först gingo tre trumpetare och pukslagare, som muntert med all flit gjorde sin tjänst på vägen från slottet.” Så följde adel och ridderskap. ”Sedan gick Hans grevliga nådes egen hovmästare ensam.” Akademiens deponitor, adjunkter, notarie och räntmästare följde bärande nycklar, rektorskappa, sigill, matrikel och silverspiror. Därefter ”Hans grevliga nåde Generalguvernören ensam, och på båda sidor hans drabanter med korsspjut. Hans högvördighet biskopen med doktor Eskillus. Kamreraren och sekreteraren, som hade Hennes kungliga majestäts fullmakt till denna finska akademis invigning. Alla professorer parvis . . .” och många flera av slottets

och stadens tjänstemän, borgare, studenter och "andra av vad stånd de vara månede". Kanonsalut bidrog till ståten och stadens invånare skyldrade i gevär på ömse sidor om gatan med brinnande luntor.

Stormaktstidens bålde herrar stod bredbenta med bägge fötterna på jorden och visste att med tillbörlig myndighet och pompa iscensätta en akt, som var en av de betydelsefullaste i den svenska och finska odlingens historia. Det vackra fundationsbrevet vittnar om en dju-
pare ande än Per Brahes, måhända Axel Oxenstiernas. Det talar i mäktiga tongångar om skolors och akademiers betydelse för ett folk, hyllar Gustaf Adolfs arbete för Uppsala universitet och hans instiftande av akademien i Dorpat som ett föredöme, beviljar den nya akademien i Åbo samma privilegier, friheter och rättigheter som Uppsala och slutar med en på en gång vis och älskvärd maning: "Vi befalla därför alla dem, som äro oss till lydnad och hörsamhet förpliktade, och begära av alla andra vänligt och nådigt, att de vårt förenämnda universitet i Åbo, såsom en härd för dygder och fria vetenskaper, äro på allt sätt bevågne, låta det erfara tillbörlig heder, aktning och ära samt åtnjuta och bruka de förmåner och friheter vi nu givit detta samma universitet eller framdeles giva." Detta vackra gåvobrev beledsagar till evärdeliga tider Sveriges, näst rättsordningen, dyrbaraste skänk till Finland.

Före Stora ofreden voro 21 av akademiens professorer från Sverige, 25 från Finland.

*

Kring statsuniversitetet

Granskar man den trehundraåriga högskolans lärarförteckning upp till och efter tiden för Åbo brand år 1827, då akademien blev Kejsrerliga Alexanders-Universitetet i Helsingfors, så skall man slås av den lärda traditionens fortlevande inom vissa familjer ända intill våra dagar. "Universitetsadeln" representerad av ätterna Pipping, von Bonsdorff, Gadolin, von Hellens och Tigerstedt ha ännu inom detta sekel haft representanter bland professorerna, familjen Pipping till och med fem, varav för närvarande en emeriterad och tre aktiva. Något yngre lärdomssläkter äro Hirn, Palmén, Reuter och Tallqvist, envar med flera akademiska lärare. En del av dessa släkter ha numera såväl finska som rent finlands-svenska grenar. Vad sådana lärdomssläkters traditioner betytt för landets kultur låter sig icke skildras på några rader, lika litet som det ginge att lätt bevisa värdet av att bondejorden ärves från far till son släktled efter släktled. Den stora akademiska traditionen går i Finland tillbaka till frihetstiden, till icke ringa grad nedärvd just tack vare dessa lärdomssläkters sega och oförtrutna odlingsmannagärning.

Frihetstidens mest lysande forskare var otvivelaktigt Johan Gadolin, son till professorn i fysik, Jakob Gadolin, och medlem av en familj, vars hittills sista professor var juristen A. W. Gadolin vid den återuppståndna svenska Åbo Akademis statsvetenskapliga fakultet. Den store kemisten och mineralogen hade europeiskt namn och blev bland annat kallad till Göttingen för att efterträda den berömde Gmelin, men valde att stanna i fäderneslandet. Han var både skarpsinnig teoretiker, experimentator av rang och känd läroboksförfattare. Elemen-

tet gadolinium, funnet i det av honom upptäckta mineralet gadolinit, påminner ännu i dag om hans vetenskapliga gärning. Två andra välkända forskare från frihetstiden voro den i Sverige och Finland uppskattade lärde juristen Mathias Calonius och Linné-lärjungen Pehr Kalm, som genomreste New England-staterna i Nordamerika på en stor botanisk forskningsfärd och därvid bl. a. upptecknade de muntliga traditioner, som ännu kvarlevde i Filadelfia från den svenska kolonien Nya Sveriges tid. Pehr Kalms ek kan man ännu betrakta vid stranden av Aura å i den gamla akademiträdgården, som nu tillhör den privata svenska högskolan Åbo Akademi.

Men det är inte möjligt att stanna inför minnena från det förgångna längre än som kräves för att ge en föreställning om det akademiska livets traditioner. Det bleve annars att skildra Finlands hela bildningshistoria. Landets säregna läge som ett furstendöme utan självständig utrikespolitik och militär före 1918 ledde till en kompensatorisk koncentration till bildningslivet kring universitet, som under 1800-talet blev kärnan för en nationell utveckling av enastående omfattning. Århundradets stora män voro för längre eller kortare tid knutna till universitetet. Där föddes finskhetsrörelsen och där, närmare bestämt i Nyländska studentavdelningen, vaknade även den svenska nationalitetstanken. Axel Olof Freudenthal, professor i svenska språket och litteraturen (1878—1904), gav lösenordet, då han pekade på samhörigheten mellan svensk allmoge och den svenska bildade klassen och hävdade, att även svenskarna hade plikter mot sitt eget språk och dess kulturform. I stort sett ha sven-

skarna lystrat till denna maning. Men utvecklingen av det finlandssvenska nationalitetsmedvetandet har gått långsamt och mot slutet av 1800-talet var det ännu inte lika nödvändigt och självklart som numera att taga ställning till frågan, om man räknade sig som svensk eller finne.

Det akademiska livet är en fas i de båda nationaliteternas konsolideringsprocess. Vid statsuniversitetet har den långsamt fortlöpande tudelningen i svenskt och finskt icke mognat utan störningar. Den finska nationalismens yverbarnaste element kan sägas ha haft sin starkaste förankring bland studenterna och de akademiska lärarna. Under de femton första självständighetsåren hängav den sig åt en världsfrämmande Kullervo-sturskhet, riktad mot grannfolken och alldeles särskilt inom det egna landet mot finlandssvenskarna. Universitetets fullständiga avsvenskning krävdes. Det praktiska resultatet av denna aktion blev den fortfarande giltiga universitetslagstiftningen av år 1937. Enligt denna meddelas svensk undervisning oföränderligt av 13 fasta och 2 rörliga professorer (89 ordinarie finska men antalet är icke i lag begränsat). Svensk undervisning meddelas överhuvud icke i de teologiska och agrrikulturforstvetenskapliga fakulteterna. Donationer till förmån för svenska professorer mottagas icke. Alla chefsposter vid vetenskapliga inrättningar och laboratorier förbehållas de finska professorerna, en diskriminering, som kännes bitter i betraktande av att naturvetenskaper och medicin särskilt legat svenska forskare om hjärtat. På dessa områden ha de gjort sitt land stora tjänster och ha fortfarande dugliga krafter,

vilka stäckas i sin utveckling av vetenskapen om att aldrig kunna räkna på att förfoga över en vetenskaplig inrättnings resurser för stort upplagda forskningsprogram.

Bland de främsta av de finlandssvenska naturvetenskapsmän, som gjort märkliga insatser i forskningen var kemisten Ossian Aschan, en man som också betytt mer än mången annan för Finlands industriella liv. Efter studier i München hos von Baeyer år 1891 utvecklade Aschan sig snart till en av samtidens största auktoriteter beträffande de alicykliska föreningarnas (terpener, kamferarter, hartser) kemi. Med kända samtida redigerade han flera band av Roscoe-Schorlemmers lärobok i organisk kemi. Kamferens struktur behandlade Aschan monografiskt år 1903 och år 1905 utkom hans klassiska "Chemie der alicyklischen Verbindungen". På sin tid var "Hjelt-Aschan" en känd och flitigt använd svensk lärobok i organisk kemi. År 1907 blev Aschan kallad till chefskemist för den kända scheringska firman i Berlin, men återkom snart till Helsingfors såsom professor efter Hjelt. Men Aschan kvarstod såsom konsult i firman. Flera patent beträffande kamfersyntesen uttogs under hans Berlinvistelse. År 1939 avled Aschan vid 78 års ålder.

Flertalet av Finlands nuvarande kemister på ledande poster inom vetenskapen och industrien räkna sig såsom elever av Aschan. Såsom lärare var han fordrande, krävde den omutliga noggrannhet och precision, som utmärkte honom själv i arbetet, men lyckades trots sitt allvarliga väsen samla kring sig en stor skara av dugliga adepter. "Såsom forskare", skriver en av dem, professor Östling, om honom, "kunde man kalla Aschan

en analytiker, som långsamt och metodiskt angriper sina substanser för att komma deras hemligheter in på livet. Han tryggar sig till nedbyggningsförfaranden genom substitution eller additionsreaktioner, oxidation och reduktion, anhydrisering och hydrataion, avspjälkningar, omlagringar och pyrogena sönderdelningar, alla sammankopplade till ett verksamt system. För organisk syntes i vidare mening hade han mindre intresse." Hans arbeten anses dock ha spelat en stor roll för utvecklingen av kautschuksyntesen. År 1923 erhöi han av kemiska sällskapet i Stockholm dess stora silverplakett. Svenska Kemistsamfundet, vars hedersledamot han var, tilldelade honom sin silvermedalj år 1927 och två år senare Nordblad-Ekstrandmedaljen i guld för alicyklisk kemisk forskning.

En annan gren av naturvetenskapen, inom vilken även den svenska insatsen är av betydande mått, är geologien. Två pionärer, Wilhelm Ramsay och J. J. Sederholm, ha grundlagt den moderna geologiska forskningen i Finland. Ramsay, tillhörande den kända skotska låglandsfamilj vars överhuvud är earlen av Dalhousie, var en i alla stycken högt begåvad, vitt beläst och skarpsinnig forskare, beundrad av vänner och elever även för sin rika personlighet, sitt gemyt, sin frodiga realism och optimistiska livssyn. Vänner i Sverige sökte på sin tid förmå den unge kristallografen att söka professuren i Stockholm efter hans berömde lärare Brögger, då denne överflyttade till Oslo. Men Ramsay hyste betänkligheter och ödet ville annorlunda. Hans stora fält blev den geologiska utforskningen av Kola-halvön och nordvästra Ryssland, där han blev pionär

för de i Sverige utarbetade och av honom själv vidareförda kvartärgeologiska forskningsmetoderna. Därigenom berikade han nordisk geologi med ett stort nytt forskningsfält, skapade det geologiska enhetsbegreppet Fennoskandia, och blev själv den centrale forskaren på detta område, som säkrat honom ett namn i geologiens hävder. På Kolahalvön upptäckte Ramsay ett av de intressantaste områdena för nefelinbergarterna och lärde vetenskapen känna flera helt nya bergarter och t. o. m. bergartsfamiljer. Om dem publicerade han, delvis i samarbete med V. Hackman och andra, en serie arbeten, som hör till petrografiens klassiska verk. Inom samma område upptäckte Ramsay även flera nya mineral. För geologie studerande i hela Norden är han känd genom sin ännu i dag använda lärobok, "Geologiens grunder", ett av den svenska vetenskapliga litteraturens bästa verk. Ramsay dog 1928.

Hans gode vän, J. J. Sederholm, en medlem av den även i Sverige förgrenade familjen med samma namn, Geologiska kommissionens chef i över fyrtio år, var mera typen för en tänkare än naturforskare, en sluten personlighet, världsman och vetenskapsman på en gång och bland fackmännen känd som en av samtidens främsta urbergsgeologer och som framstående teoretiker. Särskilt högt skattades han i England och Amerika, vilka länders geologiska sällskap båda hedrade honom med guldmedalj. Ännu på ålderdomen föreläste han flitigt i Amerika. Sederholms mångsidiga allmänna intressen och omfattande humanistiska bildning gjorde honom till en mycket representativ man, och han kunde vid olika tillfällen göra sitt land stora tjänster, bl. a. i

Ålandsfrågan. Av sitt långa liv — 1863-1934 — använde han också över ett år på att regera Albanien såsom representant för Nationernas förbund. Outokumpu koppar och Petsamo nickel upptäcktes under den tid han ledde Finlands geologiska undersökning såsom chef för Geologiska kommissionen.

De tre representanter för finlandssvensk naturvetenskap, vilkas profiler och levnadsbanor här ovan snabbtecknats i starkt förkortat perspektiv, ge en föreställning om hur den lärda banan kunnat gestalta sig för finlandssvenskarna på den tid, då de ännu kunde nå chefsposter vid vetenskapliga inrättningar. Den livliga kontakten med utlandet är typisk och även ofrånkomlig inom en så liten kulturkrets. Större upptäcktsresor har den lilla kretsen icke kunnat finansiera. Adolf Erik Nordenskiöld, en av det svenska Finlands största söner, flyttade, sedan han nått doktorsgraden, på grund av politisk förföljelse över till Sverige och fick här de möjligheter, som skapade den store upptäcktsresanden. I närvarande tid är det främst sociologerna, Westermarck, Karsten och Landtman, som bland primitiva folk i Marocko, Sydamerika och på nya Guinea företagit större forskningsresor och framlagt resultat, som särskilt engelska fackmän uppskattat högt. En värdefull finlandssvensk expedition till Labrador, i stor utsträckning finansierad med amerikanska medel, företogs strax före krigsutbrottet under ledning av geografen och geologen Tanner. Överhuvud råder bland det svenska Finlands forskare ett livligt intresse för de geografiska vetenskapernas olika aspekter. Mittunder brinnande krig ha de skapat ett nytt lärt sällskap, Nordenskiöldsam-

fundet, där geologer, geografer, växtgeografer m. fl. samlas till tankeutbyte, ett trotsigt vittnesbörd om vad en okuvlig folkstam anser höra till livets nödtorft.

Nestorn bland Sveriges botaniker, professor Rutger Sernander, har vittnat om att den år 1889 vid 42 års ålder avlidne Ragnar Hult måste räknas såsom en av de banbrytande forskarna på växtgeografiens område och att hans arbeten betytt mycket för utvecklingen av denna disciplin i Sverige. I Finland fortlever ännu en mycket aktiv växtgeografisk skola, ledd av Alvar Palmgren. Bland de yngre må nämnas Ole Eklund. Sitt största och enda internationella namn inom botaniken har Finland i detta nu i växtfysiologen Runar Collander, vars undersökningar över olika ämnens vandring genom cellväggarna på alger äro normgivande inom permeabilitetsläran. Inom zoologien ha jämförande anatomi och entomologi haft dugande representanter vid universitetet i Alex. Luther och bröderna Odo Morannal och Enzio Reuter. Genetikens företrädare, professor Harry Federley, är en internationellt känd forskare, vars undersökningar över fjärilarnas reduktionsdelning tillerkännas grundläggande betydelse för ärftlighetsläran. Den unge innehavaren av den svenska professuren i zoologi, Pontus Palmgren, har gjort vackra arbeten inom sinnesfysiologi och experimentell ornitologi.

Inom vetenskapen, betraktad såsom en universitetsdisciplin, äro olika individers insatser icke nödvändigtvis jämförbara storheter, även om jämförelserna göras inom samma eller angränsande ämnesområden. En forskare kan råka stöta på en viktig upptäckt, som kan

bli hans enda inlägg, en annan genomarbetar under mångåriga systematiska iakttagelser eller experiment ett stort område, en tredje åter har den lyckliga gåvan att väcka ungdomens intresse och visa dem in på fruktbringande spår, som han kanske själv saknar möjligheter att taga upp. Värdeomdömen få lov att stöda sig på medarbetare, yrkeskolleger och den internationella litteraturens redovisning, men jämförande värderingar bero helt av vilken synpunkt, som anlägges, och skulle, strängt taget, aldrig göras utan att synpunkterna först jämförts för sig. Sådana reflexioner ligga visserligen utanför uppgiftens ram, men försvara sin plats och försvara författaren, vars olikartade omdömen inte närmare kunna motiveras inom dispositionens ram. Huru riktiga de anförda reservationerna kunna vara, belyses t. ex. av den utomordentliga framgång som den skicklige matematikern Ernst Lindelöf haft som kritisk och inspirerande mästare för en skola av forskare, av vilka flera — i likhet med sin lärare — nått internationell klass. Den unge finlandssvensken Lars Ahlfors kallades sålunda vid 28 års ålder till e. o. professor i matematik vid Harvard universitet i Boston, men återbördades snart till hemlandet, för att mottaga den svenska professuren i matematik. Den nyligen avlidne nestorn bland Finlands botaniker, professor Fredrik Elfving, gjorde som ung forskare några synnerligen högklassiga växtfysiologiska iakttagelser, och denna nu så moderna disciplin blev därigenom tidigt införd i Finland, men Elfving's verksamhet blev inte skolbildande.

Experimentalfysiken har i Jarl Wasastjerna fått en framstående representant, som skolat en hel generation

av unga fysiker, och dessutom vunnit erkännande för sina mätningar av atomradier. Den äldre generationen, representerad av Hjalmar Tallqvist, numera emeriterad, var intresserad av matematisk fysik. Tallqvists läroböcker inom detta område äro välkända även i Sverige.

Men det är inte möjligt att systematiskt redovisa för hela det svenska Finlands naturvetenskapliga forskning. Några ord om medicinen äro dock på sin plats. Där kan nämligen en finlandssvensk, kirurgen Ali Krogius, betecknas som sitt lands största kliniska forskare. Krogius var genom sin läggning helt förutbestämd för vetenskapsmannens levnadsbana. Han hade dessutom förmånen att vid en tidpunkt, då kirurgien gjorde stora framsteg och bakteriologien öppnade ett nytt fält för klinisk forskning, få övertaga landets första kirurgiska sjukhus, dit patienter strömmade från hela Finland. Urologien, läran om urinvägarnas sjukdomar, blev hans huvudintresse och påvisandet av bacterium coli-infektionen vid urinvägsinflammationer hans första stora insats i sin vetenskap. Med skäl räknas denna upptäckt som en bestående vinning. Fortfarande läsa alla Nordens medicinare Krogius' kända bok om urinvägarnas sjukdomar. Hans utomordentliga monografi om blindtarmsinflammationen ådagalade, att Finlands kirurgi under hans ledning stod på höjden av sin tids vetande och tekniska kunnande. Krogius var en fint bildad man med vidsträckt skönlitterär beläsenhet. Sin första vetenskapliga skolning erhöill han i Frankrike och för fransk litteratur bevarade han livet igenom stort intresse. Krogius' på en gång hjärtliga och betänksamma väsen i förening med hans förnäma karaktärsegenskaper skänkte

honom elevers och kollegers vänskap och beundran i kanske högre grad än någon medicinare bland hans samtida. Krogius dog år 1939 såsom emeritus.

Bland hans samtida kunde blott fysiologen Robert Tigerstedt tävla med honom i namnkunnighet. Denne lärde och produktive forskare ägnade dock en del av sin bana åt Karolinska institutet i Stockholm och kan därför förutsättas vara välkänd i Sverige. Tigerstedts lärobok i fysiologi var på sin tid ett standardverk, som allmänt lästes vid nordiska och tyska universitet. Hans stora sammelverk om blodomloppets fysiologi står fortfarande såsom ett väldigt monument över vårt vetande på detta område vid tidpunkten för dess avfattande. Av sin far, K. K. Tigerstedt, historiektor vid den anrika skolan Åbo klassiska lyceum, hade Robert Tigerstedt ärvt ett sinne för historisk forskning, som ledde till en förtjänstfull insats även inom medicinens historia.

Inre medicinen i Finland hyllar såsom sin storman från föregående sekels slut skalden Johan Ludvig Runebergs son, Johan Wilhelm Runeberg, vars son Birger Runeberg, död 1938, blev en framstående kirurg och den ene av de två professorer med svenskt undervisningsspråk som den nya universitetslagen tillät vid Finlands enda medicinska fakultet. Ett stort inflytande på landets hela medicinska vetenskap har även utövats av numera emeritus professorn Axel Wallgren, vars gedigna skola i patologisk anatomi blivit grundläggande inom det kliniska forskningsarbetet och diagnostiken. Framstående läkare och forskare på hämatologiens (läran om blodet) område voro inre medicinerna Th. Tallqvist och Ossian Schauman. Tallqvists

Ragnar Granit

hämoglobinskala användes långa tider överallt såsom mått på blodets halt av dess röda färgämne. Själv dog han i pernicios anemi, den svåra blodbristsjukdom, åt vilken han ägnat så mycket arbete och mot vilken amerikanska forskare upptäckte ett botemedel strax efter hans död. Schaumans mest kända vetenskapliga insats berörde den i Finland vanliga blodbristsjukdom, som beror på en inälvsmask spridd genom vanan att äta råsalt fisk. På detta område tillerkändes hans forskning grundläggande betydelse. Schaumans minne är även bevarat genom hans vackra skapelse, Samfundet Folkhälsan i Svenska Finland — nu lett av den berömde genetikern Harry Federley — till vilket Schauman även donerade hela sin förmögenhet. I spetsen för finlandssvensk inre medicin stå nu den mångsidige Robert Ehrström, nyligen emeriterad, och hämatologen Fredrik Saltzman, son till kirurgi professorn och generaldirektören i Medicinalstyrelsen, Fredrik Saltzman, skaparen av det Kirurgiska sjukhuset i Helsingfors. Kirurgiens främsta, ännu verksamma representanter äro Richard Faltin, Fabian Langenskiöld, Henry Bardy och Harry Elfving.

Med företrädare för finlandssvensk humanism har den svenska allmänheten men alldeles särskilt det läsande och skrivande Sverige haft livliga förbindelser. Den svenska kulturformen på finländsk botten har genom Runebergs och Topelius' diktning på det gemensamma modersmålet en gång för alla anammats av hela Sveriges folk som en levande beståndsdel av dess eget språk och dess egen kulturform. Det är karakteristiskt att det i båda fallen rör sig om skalder, vilkas fosterländska känslor helt äro ägnade Finland trots att båda med ota-

liga rottrådar även voro fästa vid den svenska kulturformen sådan den utbildats i Sverige. Ända till den dag i dag har detta drag av hängiven finländsk patriotism i förening med intim förtrogenhet med det för alla svenskar gemensamma kulturarvet utmärkt finlandssvenskarna. Det framträder särskilt i humanistisk vetenskap i den mån denna sysslar med historiska, kulturhistoriska och estetiska problem på nationell grund. Hos en man av den äldre generationen universitetslärare, sådan som Verner Söderhjelm, kunde kärleken till den svenska kulturformen inte ens förträngas av hans politiskt mera finska orientering. Som litteraturhistoriker hörde han till Nordens största och här i Sverige skall han länge minnas för sin Levertinbiografi. Finländaren erinrar sig Söderhjelm främst som Runebergs biograf och därefter som den finlandssvenska prosans mest betydande essäist. Med Yrjö Hirn delar Söderhjelm äran av att vara en av de lärdaste män Finland frambragt, båda i högsta klass mätta efter vilka som helst mått. Söderhjelm hade verkat som professor i romansk filologi och germansk filologi, innan han slutade som professor i estetik och nyare litteratur för att därifrån övergå till diplomatien. När han i essäens form behandlar så olika ämnen som Sagan om Tannhäuser, Alfred de Vigny, Albert Edelfelt eller den italienska renässansen, så sker det alltid med den förening av genomträngande detaljkänedom och vida perspektiv, som känneteckna vetenskapsmannens fullkomliga behärskning av sitt ämne, medan samtidigt en lysande framställningskonst sörjer för att varje bildningsintresserad läsare måste fångas av det rika andliga liv som strömmar honom till mötes.

Den som en gång läst bröderna Verner och Torsten Söderhjems strålande ungdomsbok, Italiensk renässans, skall alltid nu och då finna tid att från sin bokhylla taga ned någon av Verner Söderhjems essäer till förnyad genomläsning. Torsten Söderhjelm dog tyvärr vid unga år; hans begåvning var ett löfte, som vännerna ansågo ännu rikare än broderns.

Yrjö Hirn, ehuru emeriterad, har bevarat en vitalitet, som varken hög ålder eller hårda öden kunnat stäcka. Ett skenbart torftigt ämne sådant som Akademiska Bokhandelns i Helsingfors tjugufemårsjubileum ägnade Hirn härom året en bok, där hans personlighet och kulturhistoriska vetande förädlat temat till en fängslande djuplodning av bildningslivets förutsättningar i bokhandlaryrket sådant det utvecklats i hans hemland. Det har alltid varit Hirns sed att uppdraga sina verk ungefär såsom en trädgårdsmästare från ett litet oansenligt frö med kärlek och omvårdnad uppdrager en lilja och för den till blomning. Lekmannen stannar kanske en stund i förundran inför oansenligheten i det exklusiva ämnet; Den gode vilden (i litteraturen), Ön i världshavet (Robinsoniader) eller skildringen av den med sin kälke kringvandrande landsstrykaren Matti Pohto, som samlar och köper böcker åt universitetsbibliotekarien Pipping; men snart ger han sig på nåd och onåd åt den inspiration och vetandets rikedom, som förvandlar uppslaget till en slagruta, med vars tillhjälp hemliga källsprång i kulturhistorien uppdragas. Slutligen finner han sig under en vis mans ledning ha inhämtat någonting meningsfyllt och bestående, alla stora humanisters gåva till sina läsare, känslan av att den egna erfarenheten

berikats, att personligheten vidgats och med sig införlivat någonting nytt.

Filosofiska fakultetens främsta namn i Helsingfors var på sin tid den berömde sociologen Edvard Westermarck (död 1939), professor även vid School of Economics i London, och Åbo Akademis förste rektor och professor i filosofi. Sin internationella berömmelse skapade han genom de klassiska verken Äktenskapets historia och Moralbegreppens uppkomst och utveckling, båda först utgivna på engelska och sedermera på ett stort antal andra språk. Sociologien var då en ny vetenskap och Westermarck gjorde en utomordentligt värdefull insats genom att ställa in problem sådana som äktenskapet och moralbegreppen mot den utvecklingshistoriska bakgrunden, skapad av Darwin, Wallace och Spencer, och även ge dem en lösning med utnyttjande av sin tids alla resurser. Han blev därigenom en av nydanarna inom sociologien och etiken och har för alltid inskrivit sitt namn i dessa vetenskapers historia, en märklig insats av en man från en så liten kulturkrets. Westermarcks många framgångar överallt i världen berodde även på en ovanlig förmåga att vinna hjärtan. Ett roande uttryck härför gavs av en engelsk kollega, som sade om honom, att då Westermarck bjudit på en grogg så känns det som om man fått två. Hans urbana sätt kompletterades av en älskvärd humor och intresserad objektivitet, som sträckte sig från hans omgivnings äldsta och berömdaste till dess yngsta och oansenligaste medlemmar och omfattade alla samhällsklasser. Han hade goda vänner bland marockanska scheiker och beduiner i trakterna kring sin av rosor omgivna villa i Tanger, bland lärda

kolleger i London, där han även bodde en stor del av året, såväl som hemma i sitt fädernesland, där han icke blott varit professor vid två universitet utan även en ivrig deltagare i folkbildningsarbetet i de finlandssvenska socknarna under den politiskt skickensedigra tid han stod i spetsen för Nylands nations studenter. I Finland blev hans verksamhet även skolbildande och sociologerna Gunnar Landtman och Rafael Karsten, Westermarcks elever, ha vunnit anseende för sina här ovan nämnda forskningsresultat bland papuaner och sydamerikanska indianer.

Den finlandssvenska historieforskningens grand old man är emeritus professor Carl von Bonsdorff, en kunskapsrik och produktiv forskare, vars arbeten berörande Finlands ekonomiska och kulturella förhållanden från 1600-talet intill början av 1800-talet äro välkända bland de rikssvenska kollegerna. Den nu ledande generationen representeras av Herman Gummerus och Bruno Lesch, sedan den unge lovande forskaren Gunnar Mickwitz stupat under vinterkriget. Historieforskningen vid Åbo Akademi faller utom ramen för denna uppsats, men dess många representanter under självständighetstiden få icke glömmas, när det gäller att skapa en helhetsbild av finlandssvensk forskning på ett område, där Sverige och Finland ha så mycket gemensamt, Ett liknande område är litteraturhistorien, där den nordiska traditionen med pietet och djup inlevelse förvaltats av Gunnar Castrén och Erik Kihlman. Den sistnämndes död vid en bilolycka 1933 var en av de största förluster finlandssvensk humanism lidit.

Kring statsuniversitetet

En något så när fullständig presentation av finlands-svenska insatser vid den filosofiska fakulteten är otänkbar inom den snävt tillmätta ramen av en kort översikt. Hela Finlands nyare bildningshistoria har inspire-rats av forskare på olika sätt knutna till universitetet. Några namn må framföras för att ge en anknytning till olika rikssvenska associationer: inom pedagogiken är den måttfulle och kritiske Albert Lilius väl känd även här och hans skrifter ha vunnit många vänner i Sverige. Han efterträdde en i Sverige på sin tid lika välkänd man, Waldemar Ruin, tänkare och talare, uni-versitetets rektor under världskriget och de första själv-ständighetsåren, far till den framstående estetikern och humanisten, Hans Ruin. Företrädarna för nordisk filo-logi och svenska språket, Hugo Pipping, O. F. Hultman och Tor Karsten, ha dels representerat det viktiga spe-cialområde, som bildats genom svenskans kontakt med finskan sedan Finlands historias gryning, dels verksamt bidragit till fornsvenskans utforskning. Hugo Pipping fann dessutom i yngre år tid för utmärkta experimen-tella bidrag till fonetiken, läran om det hörda och talade ordet, ett mönstergillt fysiologiskt arbete i klass med det bästa som den tiden gjordes på det då nya området. Bland filologiens företrädare får heller icke utelämnas Ivar Heikel, professor emeritus i klassiska språk, som trots sina åttio år år 1941 kunnat fullborda den utomordent-liga skildringen av Helsingfors Universitets historia under 300 år, ett verk på 796 sidor. Under de senaste åren har Heikel till svenska överflyttat Xenofons Ana-basis och historieskrivaren Polybios. Som en symbol för obruten finlandssvensk kulturvilja står denne österbott-

niske åldrings kärlek till arbetet och de andliga värdena i en tid av fador. Som så många andra av den 300-åriga högskolans svenskar inom de humanistiska disciplinerna — jag nämner som exempel Söderhjelm, Hirn, Lilius — har även Heikel utfört ett stort arbete direkt på finska språket vid sidan av den gärning, som iklätt sig modersmålets svenska språkdräkt.

Det får heller icke glömmas vid bedömning av finlandssvenskarnas verksamhet i universitetets tjänst, att de samtidigt och ofta i stor utsträckning fått lov att underkasta sig en tung värnplikt i det sociala och politiska livet. Dels ställer den lilla kulturkretsen, som ju likväl bildar ett helt samhälle, stora krav på den enskildes tjänstvillighet. Krafterna äro få och uppgifterna många. Dels krävde kampen mot förryskningspolitiken under föregående sekels slut och detta sekels början personliga offer. Så följde på 20-talet försvaret mot äktfinskheten och nu den ryska stormaktens förnyade försök att med krig påtvinga Finland sin vilja.

Juristerna vid universitetet spelade en stor roll under den passiva motståndspolitikens dagar. Den främste bland den juridiska fakultetens finlandssvenskar var då den store patrioten Rabbe Axel Wrede, känd över hela landet som R. A. W. (Rätt Alltid Warar), en av ledarna för det passiva motståndet mot förryskningspolitiken. Wrede var även en framstående rättslärare och slutligen kansler för Åbo Akademi, men för eftervärlden är han dock främst en symbol för en av finlandssvenskarnas största traditioner, den som förevigats av Wibelius i Runebergs Landshöfdingen. I alla tider ha finlands-

Kring statsuniversitetet

svenskarna stått på lagens och rättens grund, en fast klippa i det ofta rörligare finska folkelementet, men alltid redo att med sina finska landsmän kämpa för det gemensamma fäderneslandet, när våldsverkare förgripit sig på dess rätt till eget liv.